

HEEGELÄÄRIS

Heegeläärisega tugevdatakse ja kaunistatakse mitmesuguseid esemeid. Ääristamiseks kasutatakse kas ainult kinnissilmuseid, pikoosid (tagisid), sämpe või mitmes laiuses äärepitse. Lõng võib olla ühe- või mitmevärviline.

Heegeläärised tugevdavad esemete servi ja hoiavad heegeldatud esemete kuju. Tuleb valida vaid sobiv ääristamisviis ja materjal.

Riidest dekoratiivesemetele (linikud, kraed, käterätid jms) tehakse heegelääris enamikul juhtudel ainult kaunistuseks.

Seto pitsi ainetel.

- Enne kui heegeldama hakata, tuleks teha pitsiproov.
- Katsetada erinevate heegelnõeltega, et leida pitsi parim sobivus kangaga.
- Tööproovi alusel saab mõõta eseme serva järgi, et pits algaks ja lõpeks täismotiiviga või vähemalt nii, et pitsi algus ja lõpp oleksid ühesugused.
- Pitsi venitada ei anna, sest see tõmbub ikkagi tagasi.
- Ristküliku- ja ruudukujulisel esemetel peaks jälgima, et enne ja pärast nurgamotiivi oleks sama mustrimotiiv.
- Nurgamotiiv on tavaliselt samast mustrist tuletatud, aga suurem, et nurk ei hakkaks kiskuma.
- Kõik nurga peavad olema ühesugused.
- Ümaratel esemetel on samuti oluline, et rea lõppedes muster poolikuks ei jää.
- Äärepitsi saab äärega kohandada ahelsilmuste abil, neid suurendades või vähendades.
- Kontrollida riide ja heegelniidi värvikindlust, triikides neid valge niiske kanga vahel!

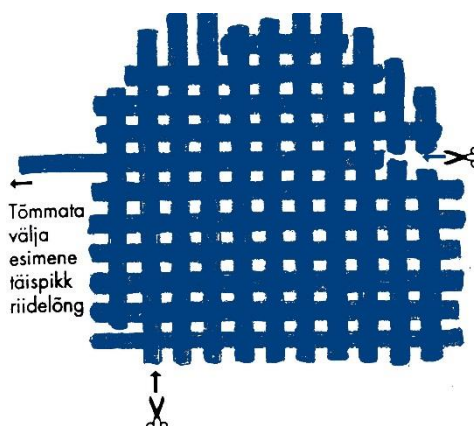
Kanga serva ettevalmistamine

Esemete lõikeservad vajavad enne heegeläärist teatud eeltööd. Iga heegeläärise puhul on esimeseks tööks riideserva kinnissilmustega üleheegeldamine. Enne seda tuleb aga riideserv materjalist olenevalt ette valmistada. Enamus naturaalsest materjalidest kangaid tõmbub pärast märjaks kastmist lõime- ja koesuunas erinevalt kokku. Näiteks linane kangas tõmbub 1 m kohta umbes 5 cm kokku, siid tõmbub kokku veel rohkem kui linane. Villast kangast on soovitatav enne kasutamist aurutada. Nii võib muutuda ruut ristkülikuks ja ring ovaaliks. Et ese ka pärast pesemist oma kuju säilitaks, tuleb kangatükk esialgu märjaks kasta, kuivatada ja sirgeks triikida ning alles seejärel ese välja lõigata.

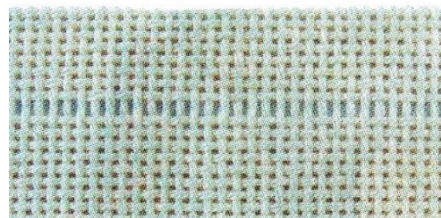
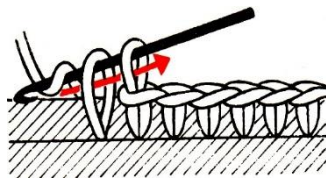
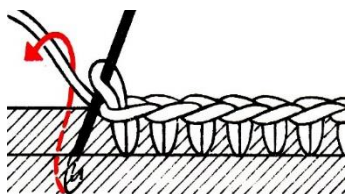
Nelinurkse kujuga eseme servad saab sirgeks kui:

- tõmmata igal serval esimene täispikk riidelõng kangast välja;
- eemaldatud riidelõnga kohale tekib pilujoon;
- lõigata mööda tekkinud pilujoont serv sirgeks;

NB! Trükimustrilistel kangastel ei pruugi muster joosta täpselt mööda riidelõngu.

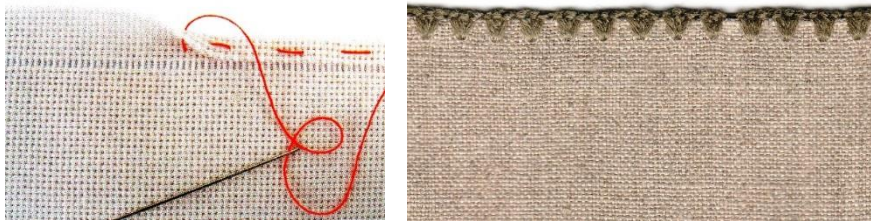
- 1) Paksu vähehargneva kanga serv ainult tasandatakse lõnga mööda ja asutakse heegeldama kinnissilmuseid. Tasandatud riide servast võiks 5 mm kauguselt riidest ühe lõnga välja tõmmata. Serva üleheegeldamisel viia heegelnõel riidesse väljatõmmatud lõnga joonelt.

Väljatõmmatud lõnga joon ja kinnissilmustega üleheegeldamine.

NB! Serv ja nurgad ei saa eriti tugevad, seetõttu soovitaks seda ääristusviisi esemetele, mida väga sageli ei pesta.

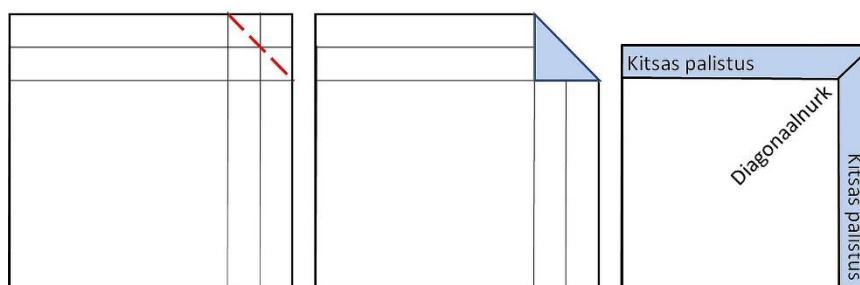
- 2) Õhemate kangastel käänatakse pärast serva tasandamist lõnga mööda 4 mm laiune õmblusvaru töö pahemale poolele ja traageldatakse kinni. Olenevalt kanga struktuurist võib teha ka kahekordse palistuse.

Lihtne ääris grupeeritud kinnissilmustega.

Soovi korral võiks sellegi ääristusviisi korral 8 mm kauguselt tasandatud äärest ühe lõnga riidest välja tõmmata. 4 mm ühekordne palistus käänata töö pahemale poole väljatõmmatud lõngajooneni ja traageldada kinni. Heegeldada töö paremalt poolt läbi väljatõmmatud lõngajoone. 1x kitsa palistuse nurkades moodustada diagonaalnurgad

NB! Tulemuseks on tugev, kuid mitte väga kitsast ääristust võimaldav serv.

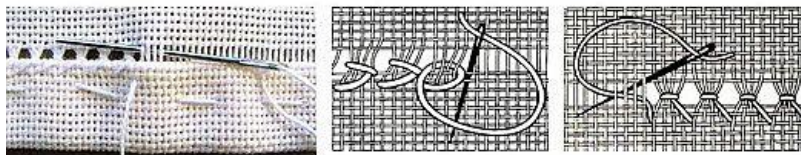
1x kitsa palistuse diagonaalnurg

Pilupalistus annab esemele väga korrektse ja kena viimistluse. Selle serva valmistamiseks esmalt tasandada kangas lõnga mööda.

8 mm kauguselt servast tõmmata riidest paar lõnga välja. Lahtine serv käänata kahekordse 4 mm palistusena pilujooneni ja traageldada. Palistus kinnitada lihtpilu töövõtetega. Kinnissilmused heegeldada pilurühmade vahelt läbi.

Pitsi võib pilupalistuse külge kinnitada ka tikkides või heegeldades osaliselt läbi palistuse.

Lihtpilu töövõtted

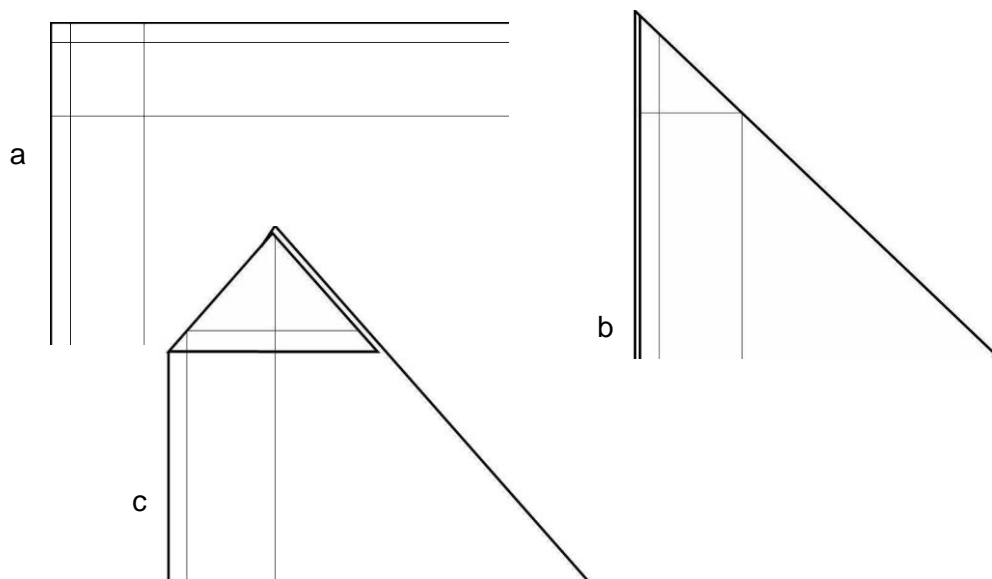
- Lihtpilu tikitakse kas töö pahemalt või paremalt poolt;
- Eesti pilupiste on liitpiste. Tikkimise suund vasakult paremale, nõela suund paremalt vasakule. Kasutatakse palistuste kinnitamisel ning tikitakse pahemalt poolt;
- Tikandites esinev lihtpilu tikitakse ka töö paremalt poolt suunaga paremalt vasakule.

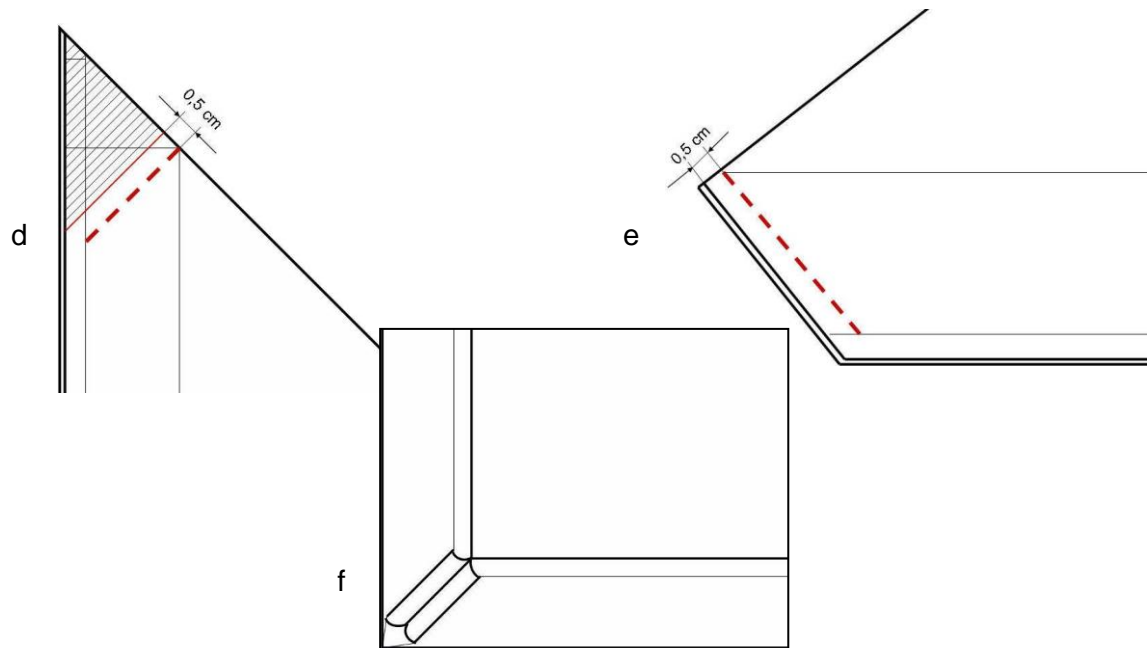
Pilupalistus ja heegelpits.

Laia pilupalistuse diagonaalnurga töötlemine.

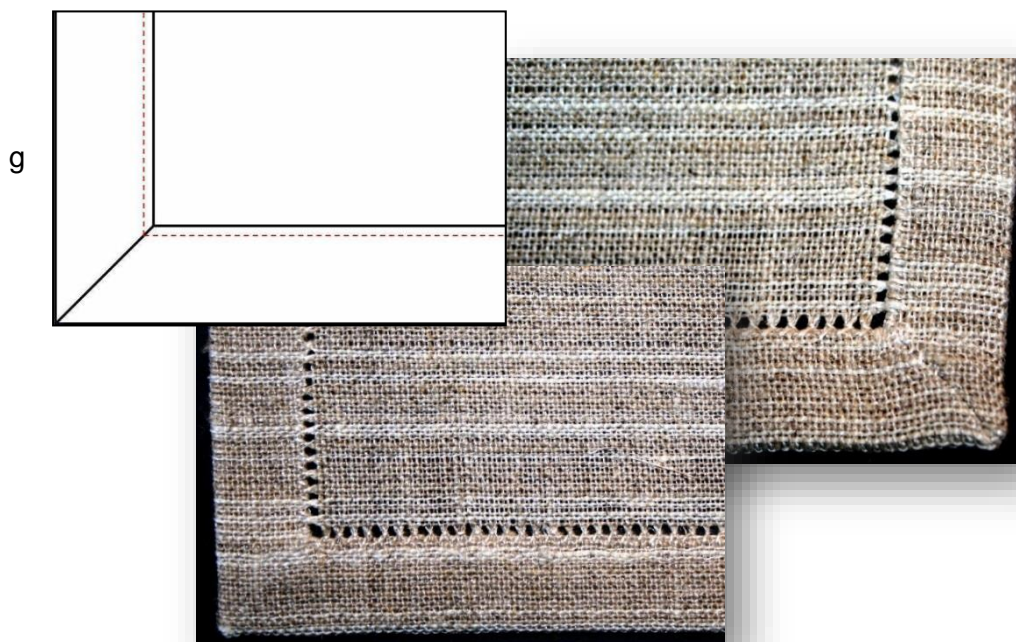
- Proovi ja mõõda ääristuseks sobiv laius, arvesta ka õmblusvaru ja vajuta ääristusosa käänisel kangasse töö (joonis a).

- Seejärel murra nurk diagonaalselt kokku (joonis b).
- Palistuse murdejoonte ristumispunktist kääna nurga tipp tagasi, nii et diagonaaljoon langeb diagonaaljoonele ja tagasimurtud nurgaosa moodustab võrdhaarse kolmnurga (joonis c).
- Tekkinud murdejoon on nurga õmblusjoon. Õmmelda esimese kääniseni käsitsi tikkpistes või õmblusmasinal. Nurga tipust jätta mõni piste õmblemata (joonis d).
- Õmblusjoonest 0,5 cm kauguselt eemalda üleliigne riideosa (joonis e).
- Õmblusvarud vajuta lahku (joonis f) ja pööra nurk ümber.

- Nurga tipp kohenda nõelaga teravaks ja kontrolli, kas õmblusvaru jäi lahku.
- Pööra õmblusvarud kangakihtide vahele, traagelda palistus või kinnita nõöpnõeltega. Seejärel õmble palistus käändservast 0,2-0,3 cm kauguselt õmblusmasinal või käsitsi peitpistetega kinni (joonis g). Triigi.

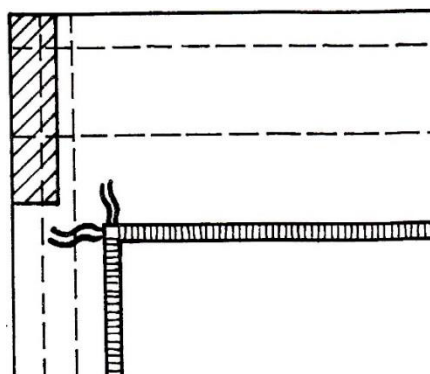

Laia ja kitsa palistuse nurga töötlemine.

Kui sirgete servadega ese valmistatakse nii, et heegelpitsid planeeritakse vaid eseme kahele otsale (näit. laudlina), siis pikad külgservad võiksid olla kitsa pilupalistusega, pitsiga otsad aga laiema käänisega.

- Esiteks tasandada kanga servad lõnga mööda.

- Seejärel vajutada sisse esimene käänis (0,5 cm).

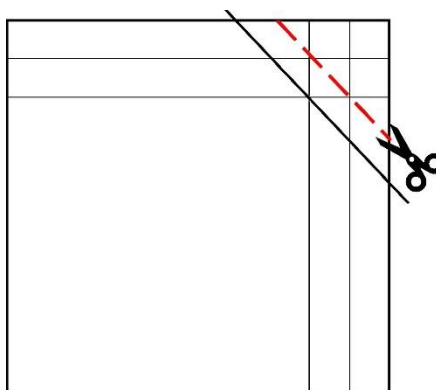
Kitsa ja laia palistuse ühendusnurk.

- Märkida külj- ja otsaservade palistuste laiused.
- Pilureaks tõmmata riidest 2-3 lõnga välja.
- Väljatõmmatavad lõngad lõigata läbi paari cm kauguselt nurgast.
- Lõigata välja laia ja kitsa palistuse nurk (viirutatud osa), et nurgaosa liiga paksuks ei jääks.
- Käänata lai palistus pilujooneni ja vajutada murdejoon sisse.
- Murdejoonelt tõmmata 1 lõng välja. Sellele joonele kinnitatakse hiljem eraldi heegeldatud pits.
NB! Kui pits heegeldatakse palistuse külge, siis niiti pole vaja välja tõmmata!
- Kui palistused on piluga kinnitatud, õmble või heegelda eseme laia palistusega otstesse pits.
NB! Pits peab olema eelnevalt viimistletud – venitatud vormi ja tärgeldatud!
Pits peab täpselt vastama kanga/ palistuse laiusele!

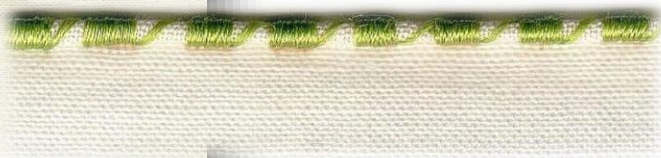
3) Kergesti hargnevatel ja väga õhukestel materjalidel käänatakse õmblusvaru enne traageldamist 2x tagasi või õmmeldakse hästi serva lähedalt masinal kinni.

Eriti õhukeste materjalide (nt batist, siid) puhul on otstarbekas kitsas õmblusvaru sõrmede vahel rullida.

Tulemuseks on ilus, kitsas ja tugev ääris, sobib väga hästi taskurätiku servaks.

2x kitsa palistuse diagonaalnurk

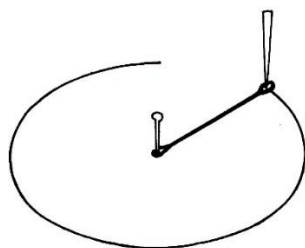

Rullpalistus.

Ümara ja erikujulise serva heegeldamine.

Ümarast servast ei saa lõnga välja tõmmata, seega tuleb kasutada ilusa heegeläärise saamiseks teisi mooduseid.

- Ovaalsetele ja erikujulistele linikutele tuleb valmistada õhemast kartongist šabloon, mille abil märgitakse kontuur riidele.
- Seejärel õmmelda masinal kontuur 2x läbi 1 mm vahega, lõigata õmblusvarust ülejäänud riie ära ja heegeldada kinnissilmustega üle.
- Ümara lina puhul tuleks kõigepealt riidele märkida ringjoon. Seda on kõige parem teha niidi või paela abil, nagu on näha joonisel.

Ringi märkimine niidi abil.

- Ringjoon õmmelda masinal tihedalt 2x läbi.
- Seejärel lõigata liigne riideosa ära.
- Heegeldada kinnissilmustega üle äärt mitte venitades.
- Lihtsam on heegeldusaugud siksak-pistega ette õmmelda.
- Õmblusmasina siksaki tihedus reguleerida selliseks, et igast sakist oleks paras läbi heegeldada. Piste laius võiks olla 3-4 mm.

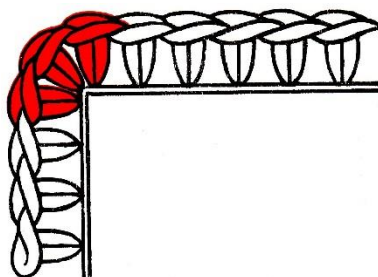

- Õmble mööda joont siksak-õmblus.
- Hargneva, õhukese või langeva kanga korral võib siksak-piste alla õmmelda esmalt tavalise masinpisterea.
- Riie lõigata ära täpselt siksak-piste kõrvalt.
- Serv heegeldada üle läbi siksak-piste aukude.

Kanga servale pitsi heegeldamine

- Mustri järg servale pitsi heegeldades tuleb jälgida, et pitsikiri ilusasti servale jaotuks ja nurgaosa ikka nurka langeks. Mõnikord tuleb selleks jätta mustri osadele ka skeemist erinevaid vahesid (nt 3 silmuse asemel 2 või 4).
- Kui esemele on ääristuseks tehtud kahekordne palistus, võib servale heegeldada kinnissilmuseid ja ahelsilmuseid vaheldumisi, luues mingi rütmi. Üleheegeldamisel jälgida, et kinnissilmuste tihedus ja kaugus riide servast oleks võrdne või ühtlaselt rütmiline.
- Nurgale õige kuju andmiseks ja selle kokkutõmbumise vältimiseks heegeldatakse nurga keskelt ühe ja sama lõngapaari vahelt välja 3-5 silmust.

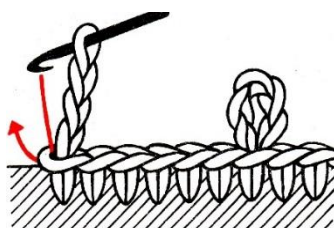

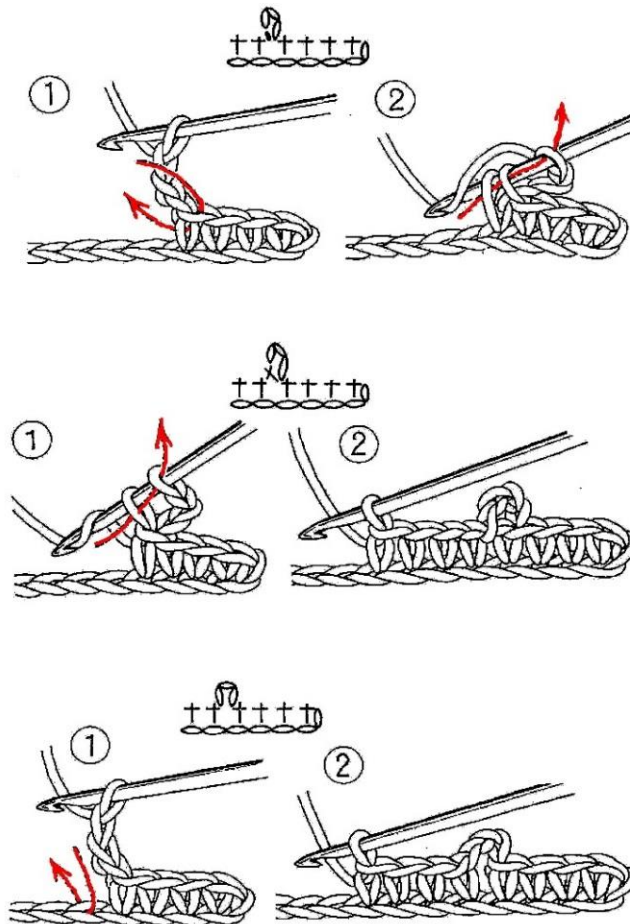
Nurga heegeldamine.

NB! Pitsi eseme külge heegeldades ei alustata tööd mitte nurgast, vaid 3-5 cm enne nurka. Sel juhul tuleb nurga töötlus korralik.

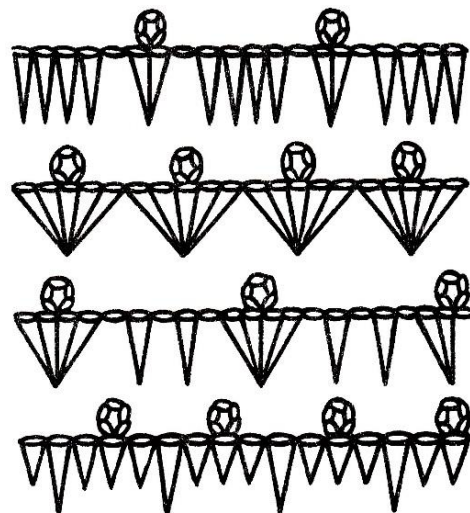
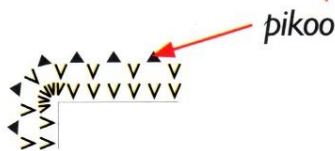
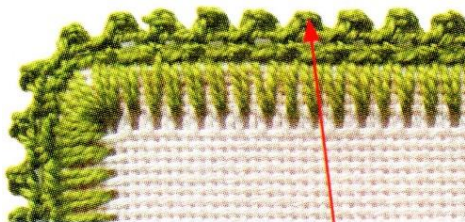
Lihtsa heegeläärise, mitmes laiuses heegelpitside rikastamiseks heegeldatakse kinnis-, ahelsilmuste, sammaste ja teiste silmuste vahele tagisid/ pikoosid (tippe)..

- **Tagi=pikoo** moodustamiseks heegeldatakse 3-5 silmusest hegelahel, mis kinnitatakse aas- või kinnissilmusega ahela esimesse silmusesse.

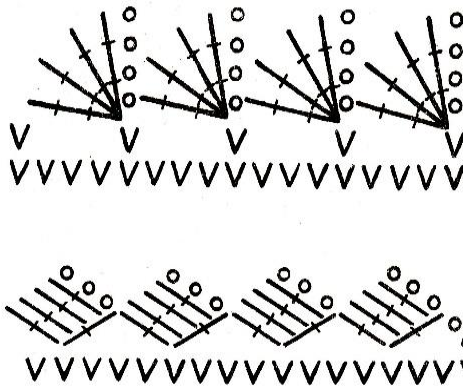
Ka ainult kinnissilmustest ja pikoodest võib teha kirjaga heegelääriseid. Selleks heegeldatakse pikoosid ja kinnissilmuseid kord üksikult, kord rühmiti. Kinnissilmuseid tehakse ka erineva pikkusega.

Sämbud

Lihtsad ühe- ja kaherealised sämbud heegeldatakse kohe eseme külge, mille lõikeservad on eelnevalt tugevdatud.

Sämpe kasutatakse niihästi iseseisvalt kui laiemate pitside ja heegelpindade lõpetusääristena.

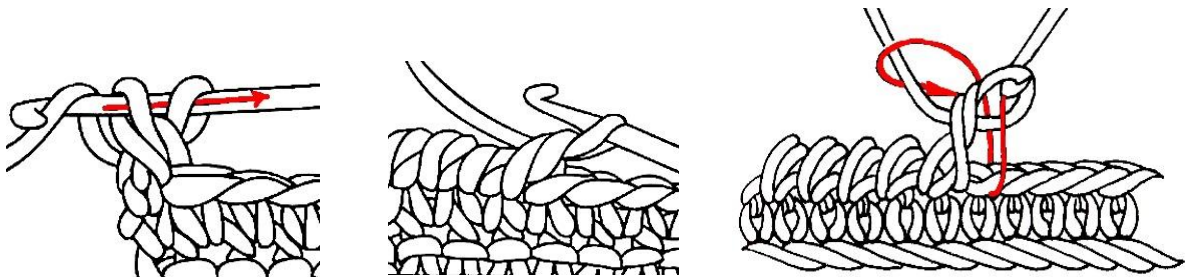

Sämbud.

Vähikäik.

Eseme servad võib üle heegeldada muuhulgas ka vähikäiguvõttega. Vähikäik heegeldatakse vasakult paremale, vastupidiselt tavalisele heegeldusele, sellest ka nimetus.

- Paks ümar serv saadakse, kui heegeldada vähikäiku ainult poolsammastega.
- Kergelt sakilise serva saab kinnissilmuseid heegeldades.
- Sakiliseks servaks heegeldada vaheldumisi poolsammas ja aassilmus, ikka vasakult paremale.

Triibuline põimuv heegelääris.

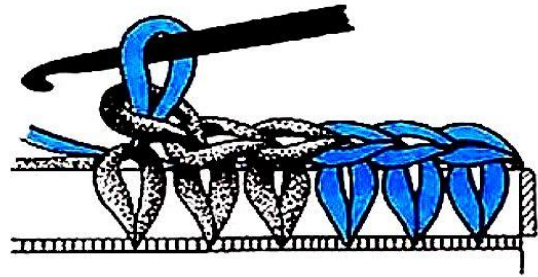

Kahevärviline kinnissilmuste rida.

saadakse, kui:

- heegeldatakse 2 kinnissilmust üht värvi lõngaga (sinisega),
- kolmanda kinnissilmuse heegeldamise lõpus kasutatakse juba teist värvi lõnga, s. t. läbi kahe heegelnõelal oleva silmuse tõmmatakse teist värvi lõngast silmus,
- sinine lõng asetatakse palistuse servale sellega paralleelselt,
- heegeldatakse teist värvi lõngast 2 kinnissilmust, nii et sinine lõng jääb nende kinnissilmuste vahele peitu,
- kolmanda kinnissilmuse heegeldamise lõpus kasutatakse jälle sinist lõnga,

- nüüd jääb teist värvi lõng riide servale servaga paralleelselt ja heegeldatakse ümber selle lõnga, peites ta kinnissilmuste vahele,
- nii kasutatakse kordamööda kahte eri värvi lõnga.

Tore idee silmuskudujatele!

<http://isetehtudelu.blogspot.com/2013/06/heegelaaris-ingl-k-crochet-cast-on.html>

Vajalik on varras ja heegelnõel:

1. tee libisev sõlm ja pane sellest heegelnõel läbi
2. heegelda ümber varda, tekitades vardale silmuste rea, mille hiljem läbi kood.

Kuigi tegu pole väga veniva äärega, annab see ilusa viimistletud ilme.

[videoõpetus](#)

Heegelkirjade paigutus ääristel

Kõikide heegeläärise valmistamisel pööra tähelepanu heegelkirjale. Heegeläärise kiri koosneb kirjakordadest, s.t. et ühe äärise heegeldamisel tuleb korrata ühesuguseid töövõtteid. Mustrites kirjakorrad märgistatakse nooltega. Esemel ühele küljele võib mahtuda mitu kirjakorda. Nende arv oleneb ühe kirjakorra laiusest ehk silmuste arvust ja heegeläärise laiusest, s.t. üle serva heegeldatud kinnissilmuste arvust.

Äärise heegeldamisel on tähtis, et:

- ühe eseme vastaskülgedel või võrdse pikkusega servadel oleks võrdne arv kirjakordi;
- ühe külje alguses ja lõpus oleksid ühesugused terviklikud või ühesugused poolikud kirjakorrad (sakid, kaared, poolkaared);
- nurkse eseme kõik nurgad oleksid ühesugused, ühesuguse nurgakirjaga.

Elektronilises infomaailmas pakutakse suurel hulgal erinevaid heegelpitside kirju. Sageli on nende kõrval numbrid ja nooled. **Numbrid** näitavad heegelridade arvu, sealjuures ei loeta skeemis mustri- ja ridade hulka esimest, üle riideserva heegeldatud kinnissilmuste rida. **Nool** näitavad heegeldamise suunda. Enamasti on heegelkirjad antud edasi-tagasi ridadena heegeldamiseks. Seega sobivad need eseme ühele küljele (käterätiku otste) heegeldamiseks. Sama kirja võib kasutada ka eseme igasse külge heegeldamiseks. Sel juhul tuleb heegeldada ringselt tööd ümber pöörata, sulgedes iga ringi (tuleta meelde ringide sulgemist motiivide heegeldamisel).

Algallikad

- Aljasmets, E. (1984). Heegeldamine. Tallinn: Valgus.
- Artla, T., Kangro, U., Lehis, M., Nõu, S., Talts, E. (2012). Eesti käsitöö raamat. Pegasus.
- Branden, B. (2008). Fileeheegeldus. Heegelmustrite kolleksioon. Sinisukk.
- Hein, A. jt. (1997). Käsitööõpik 5-6. klassile. Tallinn: Valgus.
- Pink, A. (2004). Heegeldamine. IV – IX klass. Saara Kirjastus.
- Põldoja, M. (1996). Heegeldamine. Tallinn: Valgus.
- Tallinna Ülikooli käsitöö metoodiline fond.

HEEGELSKEEMID

